## Η οικοδόμηση της ενωμένης Ευρώ πης

Ο δρόμος προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ούτε ήταν ούτε είναι στρωμένος με λουλούδια. Πολλά τα έθνη και μεγάλη η δυσκολία για τους πρώην ανταγωνιζόμενους εχθρούς να απαρνηθούν τις ιδιαιτερότητές τους, να δεχτούν ν' αποκαλούνται Ευρωπαίοι και να ζουν αρμονικά σε μιαν απέραντη χώρα. Όμως, οι πρόοδοι της ΕΟΚ φάνηκαν από την πρώτη στιγμή, σε αντίθεση με τη Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών που καρκινοβατούσε. Η Βρετανία επανεξέτασε τη στάση της και ζήτησε να προσχωρήσει. Η Γαλλία, όμως, έβαλε βέτο (4 Γενάρη του 1963). Πάθη της εποχής και ανταγωνισμοί αιώνων βρήκαν την έκφρασή τους στην γαλλική άρνηση, που προηγήθηκε μια ολόκληρη γενιά από την ελληνική απέναντι στην τελωνειακή ένωση της Τουρκίας. Την 1η Ιουλίου του 1967, ιδρύθηκε η Επιτροπή της ΕΟΚ, η πανίσχυρη Κομισιόν, που ουσιαστικά την διοικεί. Ένα χρόνο αργότερα, εγκαθιδρύθηκε η τελωνειακή ένωση και η κοινή δασμολογική πολιτική. Ήδη, η διαδικασία σύνδεσης της Ελλάδας με την κοινότητα είχε παγώσει.

Στην αρχή της δεκαετίας του '70, τα πράγματα είχαν αλλάξει και οι έξι αντιμετώπιζαν σοβαρά την διεύρυνση. Στις 22 Γενάρη του 1972, η Βρετανία έμπαινε στην ΕΟΚ και μαζί της ακολουθούσαν η Δανία, η Ιρλανδία και η Νορβηγία. Η Ευρώπη των Έξι έγινε μέσα σε μια μέρα Ευρώπη των Δέκα για να μειωθεί σε Ευρώπη των Εννέα λίγο καιρό αργότερα, καθώς ένα αρνητικό δημοψήφισμα στη Νορβηγία (26 Σεπτέμβρη του 1972) την ανάγκασε ν' αποχωρήσει. Στο Δουβλίνο (10 - 11 Μάρτη του 1975), συνήλθε το πρώτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κορυφής (διάσκεψη των αρχηγών κρατών της κοινότητας).

Τέσσερα χρόνια αργότερα (13 Μάρτη του 1979), λειτούργησε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) και δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ECU). Την 1η Γενάρη του 1981, η Ελλάδα έγινε το δέκατο πλήρες μέλος της ΕΟΚ. Ακολούθησαν η Ισπανία και η Πορτογαλία (1 Γενάρη του 1986) δημιουργώντας την Ευρώπη των Δώδεκα, ενώ ο ρόλος της ΕΟΚ ισχυροποιήθηκε προς τον στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Στη 2 Δεκέμβρη του 1985, υιοθετήθηκε η Ενιαία Πράξη που προέβλεπε την ύπαρξη (από την 1η Γενάρη του 1993) μιας μεγάλης αγοράς δίχως σύνορα, την για ορισμένα θέματα λήψη αποφάσεων με πλειοψηφία και την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της Κομισιόν και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Στα 1989, η Αυστρία ζήτησε να μπει στην κοινότητα αλλά η Σοβι ετική Ένωση πρόβαλε βέτο καθώς η συνθήκη του Μπελβεντέρε (15 Μάη του 1955) επέβαλλε

την ουδετερότητα στη χώρα αυτή. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και την κατάρρευση των κομμουνιστικών κυβερνήσεων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, πολλά από τα πρώην σοσιαλιστικά κράτη επιθυμούσαν την ένταξή τους. Η αρχή έγινε με την πρώην Ανατολική Γερμανία, που μπήκε στην ΕΟΚ μέσα από την ένωσή της με την πρώην Δυτική Γερμανία σε ενιαίο κράτος (1990). Ήδη, όμως, ένα νέο μπλοκ άρχισε να σχηματίζεται μέσα στην ίδια την ΕΟΚ: Ο άξονας Γερμανίας - Γαλλίας.

## Η κομμουνιστική Βουλγαρία

Ακολουθώντας την παλιά πίστη στη Ρωσία των τσάρων που την ανέστησε, η νέα Βουλγαρία συνέχισε να είναι προσηλωμένη στις επιταγές της Μόσχας. Με αποχή της αντιπολίτευσης, το πατριωτικό Μέτωπο κέρδισε το 88,6% των ψήφων (18 Νοέμβρη του 1945) και σχημάτισε κυβέρνηση. Ένα χρόνο αργότερα (8 Σεπτέμβρη του 1946), τα πράγματα ξεκαθάρισαν. Στις εκλογές, από τις συνολικά 457 έδρες, το Πατριωτικό Μέτωπο κέρδισε τις 346, από τις οποίες οι 277 ανήκαν σε κομμουνιστές. Στις 23 Νοέμβρη (1946), ο ήρωας του κομμουνισμού, Γκεόργκι Δημητρώφ, γινόταν πρωθυπουργός. Ο έως τότε εταίρος στο Πατριωτικό Μέτωπο, Νικολάι Πετκόφ του Αγροτικού κόμματος, κατηγορήθηκε για συνωμοσία και προδοσία, δικάστηκε κι εκτελέστηκε μαζί με άλλους 23. Η σύγκλιση Τίτο - Δημητρώφ απέφερε την δημιουργία του συμφώνου συνεργασίας των δύο χωρών (1 Αυγούστου του 1947), που υπογράφτηκε στις 27 του Νοέμβρη, ενώ έμπαινε στα σκαριά η ιδέα για την ένταξη της Βουλγαρίας στη Βαλκανική ομοσπονδία (ένωση με τη Γιουγκοσλαβία), και ξεκινούσε ένα 5ετές πρόγραμμα ανάπτυξης. Η ανατροπή ήρθε το 1948, με την παρέμβαση του Στάλιν.

Στην αρχή, ο Δημητρώφ προσπάθησε να συμβιβάσει τη Μόσχα με το Βελιγράδι. Δεν τα κατάφερε. Ευθυγραμμίστηκε με τον Στάλιν και διέταξε τη σύλληψη του δημοφιλούς στην Βουλγαρία τιτοϊκού βουλευτή, Κοστόφ, που πέρασε από δίκη κι εκτελέστηκε. Ο θάνατος του Δημητρώφ στη Μόσχα (2 Ιουλίου του 1949) δεν ανέκοψε την πορεία της χώρας. Τον επόμενο πρωθυπουργό (Κολάροφ) διαδέχτηκε ο Τσερβένκοφ που προχώρησε στη συγχώνευση του κομμουνιστικού με το σοσιαλιστικό κόμμα και στην καθαρά σταλινική γραμμή, που ανατράπηκε όταν ο Στάλιν πέθανε (1953). Ο Κοστόφ αποκαταστάθηκε «μετά θάνατον» μαζί με μια αμνηστία στους τιτοϊκούς και η εξουσία «αποκεντρώθηκε»: Ο Τεοντόρ Ζίφκοβ έγινε γραμματέας στο κόμμα, ενώ ο Τσερβένικοφ κράτησε την πρωθυπουργία της χώρας. Παραιτήθηκε (16 Απρίλη του 1956) παραχωρώντας τη θέση στον Αντόν Γιούγκοφ, παλιό φίλο του μακαρίτη Κοστόφ. Πέντε χρόνια αργότερα (30 Νοέμβρη του 1961), ο Τσερβένικοφ απομακρύνθηκε από το Πολιτικό Γραφείο και μετά κι από το κόμμα. Καταργήθηκε κι ο Γιούγκοφ. Ήταν η εποχή που το άστρο του Τεοντόρ Ζίφκοβ άρχισε να

μεσουρανεί. Το 1971, έγινε αρχηγός του κράτους. Έμεινε ως το 1989.

## Η κομμουνιστική Ρουμανία

Στις 27 Φλεβάρη του 1945, ο κομμουνιστής Πέτρος Γκρόζα πήρε την εντολή για κυβέρνηση στη Ρουμανία. Ανέλαβε στις 6 του Μάρτη με υπουργό Εξωτερικών τον φιλελεύθερο Ταταρέσκου. Οι εκλογές της επόμενης χρονιάς (19 Νοέμβρη του 1946), έδωσαν στο κυβερνητικό κόμμα τις 348 από τις 383 έδρες της Βουλής. Με δύναμη 32 εδρών στο κοινοβούλιο, ο αρχηγός του κόμματος των Χωρικών, Μάνιου, έκανε έκκληση στην Δύση να μην αφήσει τη Ρουμανία να γίνει κομμουνιστική χώρα. Ο Μάνιου πέρασε από δίκη και καταδικάστηκε σε ισόβια, ενώ ήδη ο άλλοτε παντοδύναμος χιτλερικός, Αντονέσκου, είχε εκτελεστεί (1946). Ένα χρόνο αργότερα (9 Νοέμβρη του 1947), ο Ταταρέσκου υποχρεωνόταν να παραιτηθεί και να παραχωρήσει την θέση του υπουργού Εξωτερικών στη Ρουμάνα ηρωίδα του κομμουνισμού, Άννα Πάουκερ. Τον Δεκέμβρη (1947), παραιτήθηκε κι ο βασιλιάς Μιχαήλ. Η χώρα ανακηρύχτηκε Λαϊκή Δημοκρατία, ενώ λίγες μέρες αργότερες (12 Γενάρη του 1948), συγχωνεύονταν τα σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό κόμματα.

Αντίθετα με τη Βουλγαρία, στη Ρουμανία παρουσιάζονταν κάποιες παρενέργειες στην αυστηρή σταλινική γραμμή. Όπως και στη Γιουγκοσλαβία, οι κομμουνιστές θεωρούσαν ότι το συμφέρον της Μόσχας δεν μπορούσε να μπαίνει πάνω από την πατρίδα τους. Στην Γιουγκοσλαβία όμως, την αλλαγή είχαν φέρει οι ίδιοι παρτιζάνοι, ενώ στη Ρουμανία ο κόκκινος σοβιετικός στρατός. Ένα κύμα εκκαθαρίσεων σάρωσε τη χώρα και παρέσυρε ακόμα και την αναθρεμμένη στη Μόσχα ηρωίδα, Άννα Πάουκερ, ενώ το κράτος απέκτησε καινούριο σύνταγμα. Οι αλλαγές που ακολούθησαν τον θάνατο του Στάλιν, έφτασαν στη Ρουμανία το 1954. Ο Γκρόζα παρέμεινε αρχηγός του κράτους και πρωθυπουργός ανέλαβε ο συνδικαλιστής Τσίβου Στόικα. Τον Σεπτέμβρη (του 1954), ο Στόικα κάλεσε την Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα να εξετάσουν «από κοινού» τα προβλήματα της ειρήνης και της αποπυρηνικοποίησης στην περιοχή. Η πρότασή του έπεσε στο κενό.

Ο θάνατος του Γκρόζα (1955) σήμανε τη στροφή της χώρας προς μια πιο ανεξάρτητη πολιτική, που είχε ανακοπεί με τις εκκαθαρίσεις του 1952. Η Ρουμανία αρνιόταν να παίξει τον αγροτικό ρόλο που της ανέθεσε η Κομεκόν κι άρχισε ανοίγματα στη Δύση που έσπευσε να ανταποκριθεί. Οι Ρουμάνοι υπερηφανεύονταν ότι το Βουκουρέστι τους είναι το μικρό Παρίσι της περιοχής, μάθαιναν γαλλικά κι έβαζαν δασμούς στα εισαγόμενα από τη

Σοβιετική Ένωση προϊόντα. Η σινοσιοβιετική διένεξη τους επέτρεψε να κρατήσουν ανεξάρτητη στάση απέναντι και στους δύο κολοσσούς του κομμουνισμού. Στα 1965, ο Στόικα έγινε αρχηγός του κράτους, ο Νικολάι Τσαουσέσκου γραμματέας του κόμματος και η Ρουμανία ανάγγειλε ότι παύει να είναι Λαϊκή και μετατρέπεται σε Σοσιαλιστική Δημοκρατία. Δυο χρόνια αργότερα, ο Νικολάι Τσαουσέσκου συγκέντρωσε όλες τις εξουσίες στα χέρια του. Ξεκίνησε ως αναμορφωτής και κατηγορήθηκε για σταλινισμό χειρότερο από αυτόν του Στάλιν. Έμεινε αρχηγός του κράτους ως το 1989.

## Η κομμουνιστική Αλβανία

Η προσωπικότητα του Εμβέρ Χότζα αρκούσε στην Αλβανία, όπου κανένας ξένος δεν ασχολήθηκε με την απελευθέρωσή της. Οι πρώτες εκλογές (2 Δεκέμβρη του 1945) του έδωσαν το 93% των ψήφων με 7% λευκά. Τον Γενάρη του 1946, η εθνοσυνέλευση προχώρησε στην ψήφιση νέου συντάγματος που καθιστούσε τη χώρα Λαϊκή Δημοκρατία με πρόεδρο και πρωθυπουργό τον εκάστοτε γραμματέα του κομμουνιστικού κόμματος. Οι κομμουνιστές ήταν ελεύθεροι να οδηγήσουν την Αλβανία στον σοσιαλισμό πηδώντας το καπιταλιστικό σκαλοπάτι, που ως τότε δεν υπήρχε. Οι ορεσίβιοι Αλβανοί εξακολουθούσαν να ζουν οργανωμένοι σε φάρες, ενώ επικοινωνία μεταξύ τους δεν υπήρχε και η χώρα παρέμενε στην κτηνοτροφική και αγροτική κατάσταση των περασμένων δεκαετιών. Το προλεταριάτο ήταν εντελώς ανύπαρκτο.

Ο Χότζα ξεκίνησε από το μηδέν. Τον Αύγουστο του 1946, μπήκαν μπροστά η νομοθετική κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων, ένα σχέδιο βιομηχανικής ανάπτυξης και η αγροτική μεταρρύθμιση. Πάνω από σαράντα χρόνια αργότερα, ελάχιστα βήματα είχαν γίνει. Κυρίως, ο Χότζα φοβόταν την Γιουγκοσλαβία, για την οποία (όχι άδικα) πίστευε ότι ήθελε να καταπιεί ολόκληρη την Αλβανία, αλλά και την Ελλάδα, που αποζητούσε τη Βόρεια Ήπειρο. Η ρήξη του Στάλιν με τον Τίτο ήταν για τον Χότζα θείο δώρο. Ξεκίνησε εκκαθαρίσεις όλων των τιτοϊκών στοιχείων και μετέβαλε το κόμμα στο πιο σταλινικό της Γης. Ο θάνατος του προστάτη του επέφερε και στην Αλβανία την κατανομή των εξουσιών: Ο ίδιος κράτησε τη γραμματεία του κόμματος, ενώ πρωθυπουργός έγινε ο Μεχμέτ Σέχου. Όμως, το αλβανικό ήταν το μοναδικό κομμουνιστικό κόμμα που αρνήθηκε να καταδικάσει τη «σταλινική προσωπολατρία».

Η επαναπροσέγγιση της Μόσχας και του Τίτο ψύχρανε τις σχέσεις της Αλβανίας με τη

Σοβιετική Ένωση. Ο Χότζα πλησίασε τη Λαϊκή Κίνα κι έμεινε πιστός σ' αυτήν ως τον θάνατό του, ενώ η Αλβανία μεταβλήθηκε σε κέντρο της πιο ισχυρής αντιχρουστσοφικής προπαγάνδας στην Ευρώπη. Αρχηγός του κράτους από το 1982 ο Ραμίζ Αλία διαδέχτηκε και τυπικά τον Εμβέρ Χότζα μετά τον θάνατό του (1985), χωρίς να αλλάξει γραμμή. Η θύελλα του 1989 έφτασε στην Αλβανία το 1992 με τρία χρόνια καθυστέρηση. Ο Αλία προχώρησε σε πολυκομματικές εκλογές.

## Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο

Ο Τίτο δε φαινόταν να έχει ιδιαίτερες δυσκολίες με τις εθνότητες και με την εθνική καθαρότητα. Τέσσερα χρόνια πριν από την επίσημη αναγνώριση της ύπαρξης «μακεδονικού έθνους» με κρατική οντότητα και πρωτεύουσα τα Σκόπια, είχε αναγνωρίσει και την ύπαρξη «μουσουλμανικής εθνότητας» στη Βοσνία. Μόνο που τότε κανένας δεν είχε πρόβλημα. Ήταν στα 1941, όταν η Βοσνία δόθηκε στην «ανεξάρτητη» Κροατία ως αντιπαροχή για την αφαίρεση της Δαλματίας, που πήραν οι Ιταλοί. Τότε, η χώρα αριθμούσε Κροάτες και Σέρβους, ενώ οι μωαμεθανοί αρνιόνταν να ενταχθούν σε μια από τις δυο αυτές εθνότητες. Για γραφειοκρατικούς λόγους, τους χρέωσαν στους Κροάτες, που βολεύονταν από μια τέτοια κατάληξη, καθώς ο αριθμός τους μεγάλωνε. Έτσι κι αλλιώς, οι επικεφαλής των μουσουλμάνων έσπευσαν να συνεργαστούν με τους Ουστάσι της Κροατίας, αλλά πολύ σύντομα ο Τίτο και οι παρτιζάνοι του εγκαταστάθηκαν στη Βοσνία και δημιούργησαν ελεύθερες ζώνες. Ο Τίτο ζήτησε την βοήθεια των μουσουλμάνων κατοίκων της περιοχής και τους υποσχέθηκε αναγνώριση ως χωριστή εθνότητα. Έτσι, στη χώρα βρέθηκαν Σέρβοι, Κροάτες και ξεχωριστά οι μουσουλμάνοι. Η εξέλιξη αυτή κανένα πρόβλημα δε δημιουργούσε. Στα ενδιάμεσα, ο Τίτο δεν δίστασε να ανοίξει τα σύνορα του Κοσσυφοπεδίου προς την Αλβανία και να δεχτεί την εγκατάσταση χιλιάδων Αλβανών, που έφτασαν να αποτελούν την πλειοψηφία των κατοίκων. Έτσι κι αλλιώς, το Κοσσυφοπέδιο παρέμενε αδιαφιλονίκητα σερβικό έδαφος ως τον θάνατό του.

Με όλα τούτα, όμως, στο παλιό βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων είχαν προκύψει ακόμα τρεις εθνότητες: Οι «Αλβανόφωνοι», οι «μουσουλμάνοι» και οι «Μακεδόνες», χωρίς να λογαριάζονται οι Σέρβοι του Μαυροβουνίου. Ο ανταγωνιστής σύντροφος Στάλιν τα είχε καταφέρει με τις εθνότητες της Σοβιετικής Ένωσης, πριν να γίνει αρχηγός του κράτους. Ο Τίτο πίστευε πως κι αυτός μπορούσε. Το τι πραγματικά πέτυχαν και οι δυο φάνηκε ανάγλυφο μετά το 1989, αλλά κανένας τους δε ζούσε να το δει.

Η ρήξη με τη Μόσχα το 1948 έκανε τη Γιουγκοσλαβία να χάσει το 60% των πόρων της αλλά οι καλοί Αμερικάνοι ήταν εκεί, έτοιμοι να βοηθήσουν. Το πρώτο που έκαναν ήταν να ελευθερώσουν τον σε αμερικανικές τράπεζες δεσμευμένο από το 1941 γιουγκοσλαβικό χρυσό. Και το δεύτερο, να προσφέρουν ένα δάνειο 55 εκατομμυρίων δολαρίων. Ταυτόχρονα, άνοιξαν οι αγορές της Βρετανίας και της Ιταλίας, ενώ ο Τίτο αναζητούσε έναν εθνικό δρόμο που να οδηγεί στον σοσιαλισμό. Στις 14 Νοέμβρη του 1951, υπογραφόταν η στρατιωτική συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο θάνατος του Στάλιν (1953) σηματοδότησε την αρχή μιας διαδικασίας επαναπροσέγγισης με τη Σοβιετική Ένωση. Όμως, η Γιουγκοσλαβία είχε πια μπει για καλά στο παιχνίδι της ανεξαρτησίας της γνώμης απέναντι στη Μόσχα. Μια μεγάλη περιοδεία (1954) έφερε τον Τίτο στην Ινδία, τη Βιρμανία, την Αίγυπτο και την Ελλάδα. Ενώ στον ΟΗΕ διαμορφωνόταν το ισχυρό μπλοκ των αδεσμεύτων, η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και η Ινδία του Νεχρού αναδεικνύονταν στην ηγεσία του. Η γνώμη τους είχε παγκόσμια βαρύτητα. Την επόμενη χρονιά (26 Μάη του 1955), η Γιουγκοσλαβία είχε την τιμή να δεχτεί επίσημη επίσκεψη από το βαρύ πυροβολικό της Σοβιετικής Ένωσης: Χρουστσόφ, Μπουλγκάνιν και Μικογιάν έφτασαν στο Βελιγράδι. Η αποκατάσταση των σχέσεων επήλθε και επίσημα με τη μερική δικαίωση του Τίτο από το 20ό συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (1956). Η επέμβαση στην Ουγγαρία την ίδια χρονιά (1956) ψύχρανε τις αναθερμασμένες σχέσεις, η αποσταλινοποίηση τις ξαναζέστανε και η σινοσοβιετική διένεξη τις ενίσχυσε. Η τελική προσέγγιση επήλθε. Όμως, για τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, ένας νέος μπελάς, αθέατος για την ώρα, ξεπρόβαλλε στον ορίζοντα: Η πανίσχυρη πια Δυτική Γερμανία ξαναθυμόταν την έξοδό της στη Μεσόγειο μέσα από ένα τελικό πλήγμα στους αλαζόνες της μισητής Σερβίας: Από το 1971, η προσπάθειά της ήταν να ενισχύσει τις εθνικές αντιθέσεις στους κόλπους της ομοσπονδίας. Οι Γερμανοί δεν περιορίζονταν πια στη χρηματοδότηση των εμιγκρέ Ουστάσι αλλά πλησίαζαν και τους «εθνικοκομμουνιστές» της Κροατίας και τους Αλβανόφωνους στο Κοσσυφοπέδιο. Βοήθησε κι ο ίδιος ο Τίτο με το νέο σύνταγμα που απέκτησε η ομοσπονδία (21 Φλεβάρη του 1974): Το Κοσσυφοπέδιο ανακηρύχθηκε ισότιμη αυτόνομη περιοχή, όπως και η Βοϊβοντίνα, κι ουσιαστικά έγινε νέο κράτος μέσα στο κράτος της Σερβίας.

## Η Τουρκία του Οζάλ

Δεμένη στο αμερικανικό άρμα, η Τουρκία ζούσε τον λήθαργό της κάτω από την άγρυπνη διοίκηση των ηγετών του στρατού που για μια ακόμα φορά αναδεικνύονταν θεματοφύλακες του κεμαλικού συνθήματος «η Τουρκία στους Τούρκους». Από την έναρξη του ψυχρού

πολέμου, η χώρα είχε μεταβληθεί σε προχωρημένο φυλάκιο του ΝΑΤΟ κάτω από το μαλακό υπογάστριο της Σοβιετικής Ένωσης. Όμως, τα ερείσματα στην Κύπρο υπήρχαν και, από το 1964, άρχισαν να κινούνται στα όρια της σύγκρουσης. Η αποστολή της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ στο νησί απλά υπογράμμιζε την επερχόμενη θύελλα. Η απέραντη φτώχεια και εξαθλίωση γίνονταν το εύφορο υπόστρωμα πάνω στο οποίο καλλιεργούσαν τον εθνικισμό με πρώτο στόχο τη «φίλη και σύμμαχο Ελλάδα», που πρόσφερε την ευκαιρία στο πιάτο με το πραξικόπημα στην Κύπρο. Η τουρκική εισβολή στο νησί (20 Ιουλίου του 1974) ήταν αρκούντως αιτιολογημένη. Και άνοιξε την όρεξη: Ο Μπιλάλ Σιμσίρ εξέδωσε (1976) το έργο του «Αιγαιακό ζήτημα», όπου αποφάνθηκε ότι θα έρθει η στιγμή που οι μεγάλες δυνάμεις θα συνειδητοποιήσουν πως τα νησιά Λήμνος, Μυτιλήνη, Χίος και Σάμος έχουν βαρύνουσα θέση στην ασφάλεια της Τουρκίας. Το επόμενο βήμα ήταν η ανακήρυξη του ψευδοκράτους του Ραούφ Ντεκτάς στην Κύπρο (15 Νοέμβρη του 1983). Το μεθεπόμενο, η κρίση του 1987 στο Αιγαίο. Παρ' όλα αυτά, ο παντουρκισμός δεν είχε ακόμα εκδηλωθεί.

Αυτός που προηγήθηκε ήταν ο πανισλαμισμός. Η κάτω από τη στρατιωτική ομπρέλα επιστροφή στον κοινοβουλευτικό βίο έφερε και την ίδρυση (1970) του κόμματος της Εθνικής Σωτηρίας από τον Νεκμεντίν Εμπαρκάν. Οι στρατιωτικοί το ανέχτηκαν, καθώς οι σκοποί του δεν απείχαν από τις δικές τους επιδιώξεις. Μερικά χρόνια αργότερα, διέγνωσαν πως ο κοινοβουλευτικός βίος στη χώρα απαιτούσε κι άλλες διορθωτικές επεμβάσεις. Στις 12 Σεπτέμβρη του 1980, ο στρατηγός Εβρέν ξανάβαλε τη δημοκρατία στο ψυγείο διορίζοντας πρωθυπουργό τον Τοργκούτ Οζάλ (1927 - 1993). Το πραξικόπημά του θύμιζε κάτι από εκείνο των Ελλήνων συνταγματαρχών που είχαν αποφανθεί ότι ο παλαιός πολιτικός κόσμος ήταν κλινικά νεκρός. Η καθοριστική στροφή από τον κεμαλισμό στον πανισλαμισμό έγινε επίσημα και πανηγυρικά το 1982 με τη διοργάνωση της Ισλαμικής Διάσκεψης. Η Τουρκία έμπαινε σε μια Κοινή Αγορά των ισλαμικών χωρών και δημιουργούσε δυο κέντρα ισλαμικών ερευνών, ένα πολιτικοοικονομικό στην Άγκυρα και ένα ιστορικοπολιτιστικό στην Κωνσταντινούπολη. Σκοπός, να γίνει η χώρα ο ηγέτης των μουσουλμανικών κρατών. Στα 1996 (13 του Μάη), εγκαινιαζόταν και επαναλειτουργούσε ο αρχαίος «δρόμος του μεταξιού», που ένωσε, σιδηροδρομικά αυτή τη φορά, την Τουρκία με την Κίνα συντομεύοντας το ταξίδι κατά δέκα ημέρες.

Στα 1983, ο στρατός έκρινε ότι η χώρα είχε αποθεραπευθεί από το μικρόβιο του παλαιοκομματισμού κι επέτρεψε ελεγχόμενες εκλογές με νέους πολιτικούς φορείς. Ήταν οι παλιοί με νέα ονόματα. Ο αγαπημένος του στρατού, Τουργκούτ Οζάλ, εκλέχτηκε πρωθυπουργός, ενώ στην Κύπρο ο Ντενκτάς δημιουργούσε το ψευδοκράτος του. Η οικονομία της χώρας απέκτησε επιθετικό προφίλ με την αποδοχή των κανόνων της ελεύθερης αγοράς και την επιμονή στις εξαγωγές και στα ανταγωνιστικά προϊόντα, που κατευθύνονταν προς τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Ταυτόχρονα όμως, η ανεργία και τα χαμηλά μεροκάματα κρατούσαν τον λαό στα όρια της ανέχειας. Οι συνθήκες ήταν ιδανικές για τους ξένους επενδυτές που ανακάλυψαν μια νέα πόρτα προς τον αραβικό κόσμο. Το ξένο κεφάλαιο πλημμύρισε τη χώρα κι έκανε τον Οζάλ να σκεφτεί πως δεν θα ήταν άσχημη και μια επαναπροσέγγιση στην Δύση. Η αναγνώριση του ψευδοκράτους του

Ντενκτάς, όμως, και οι συνεχείς προκλήσεις στο Αιγαίο ήταν αρκετοί λόγοι, ώστε η Ελλάδα να ασκήσει βέτο στη σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΟΚ (13 Σεπτέμβρη του 1986). Ο ανταγωνισμός των δύο χωρών οξύνθηκε με την κρίση του 1987 στο Αιγαίο:

Το τουρκικό ερευνητικό σκάφος «Πίρι Ρέις», συνοδευόμενο από ένα αντιτορπιλικό, ξεκίνησε έρευνες (17 Μάρτη του 1987) για τον εντοπισμό πετρελαιοφόρων κοιτασμάτων μέσα στα ελληνικά χωρικά ύδατα, στο Αιγαίο. Η Ελλάδα αντέδρασε, η Τουρκία ανέβασε τους τόνους, ξεκίνησαν στρατιωτικές ετοιμασίες κι από τις δυο πλευρές, η Βουλγαρία του Ζίφκοφ κινητοποίησε μια μηχανοκίνητη μεραρχία προς τη μεθόριό της με την Τουρκία. Οι ΗΠΑ έδειχναν να γέρνουν υπέρ των Τούρκων και η ελληνική κυβέρνηση (Ανδρέα Παπανδρέου) ανέστειλε τη λειτουργία της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη. Με αμερικανική παρέμβαση, το ερευνητικό σκάφος επέστρεψε στα τουρκικά χωρικά ύδατα, ο Οζάλ έκανε μια φιλειρηνική δήλωση και το επεισόδιο έληξε (28 του Μάρτη).

Η Ελλάδα, όμως, ένιωσε πως ήταν μόνη στον κόσμο και είδε να τη σπρώχνουν εχθροί και φίλοι να τα βρει με την Τουρκία. Η συνάντηση Ανδρέα Παπανδρέου - Οζάλ στο Νταβός, ο «μη πόλεμος», η αποδοχή τουρκικών επισκέψεων στην Ελλάδα και η συμφωνία των υπουργών Εξωτερικών Κάρολου Παπούλια και Μεσούτ Γιλμάζ στη Βουλιαγμένη για «την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης» (Μάης του 1988) ήταν η κατάληξη. Η Τουρκία ποτέ δεν έδωσε αξία σ' εκείνο το χαρτί. Μόλις πέντε μέρες μετά την επίσκεψή του στην Αθήνα (13 Ιουνίου του 1988), ο Οζάλ υπέστη αποτυχημένη δολοφονική επίθεση κατά τη διάρκεια συνεδρίου του κόμματός του (18 του μήνα).

Το 1989 μπήκε με νέες προκλήσεις κατά της Ελλάδας. Η Τουρκία είχε ψηφίσει νόμο, σύμφωνα με τον οποίο «αναλάμβανε τη μισή ευθύνη του Αιγαίου». Το «θερμό επεισόδιο» αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή (13 του Γενάρη). Όμως, οι στρατιωτικοί μπορούσαν πια να εμπιστευτούν και την αρχηγία του κράτους στους πολιτικούς. Ο Οζάλ εκλέχτηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας την ίδια χρονιά, που η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης στα βόρεια σύνορα της χώρας δημιουργούσε ανεξάρτητες τουρκόφωνες δημοκρατίες. Η ανάμιξη της Τουρκίας στον πόλεμο Αζερμπαϊτζάν - Αρμενίας και η νοσταλγία του Οζάλ για την εποχή που η Οθωμανική αυτοκρατορία απλωνόταν από τα περίχωρα της Βιέννης ως τα σύνορα της Κίνας ήταν η πρώτη εκδήλωση του παντουρκισμού. Το δόγμα Οζάλ που καθόριζε ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική πρέπει να ενισχύει τους πέρα από τα τουρκικά σύνορα μουσουλμάνους ήταν η δεύτερη. Γεννιόταν ο νέος στόχος: Το μουσουλμανικό τόξο. Με καινούριο άλλοθι: Η Τουρκία έπρεπε να ενισχυθεί για να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό του Ιράν στον στίβο του Ισλάμ. Ο πανισλαμισμός συγχωνεύτηκε προσωρινά με τον παντουρκισμό. Ο κεμαλισμός είχε πεθάνει. Πέθανε κι ο Οζάλ το 1993, αλλά ο ως τότε πρωθυπουργός, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, που τον διαδέχτηκε στην προεδρία της Δημοκρατίας, αποδείχτηκε άξιος συνεχιστής του.

## Μετά τον Τίτο

Ο θάνατος του Τίτο (4 Μάη του 1980) έβαλε μπροστά τον μηχανισμό που οδήγησε στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η εκ περιτροπής ηγεσία των εταίρων της ομοσπονδίας για δώδεκα μήνες δε διέφερε και πολύ από την εξάμηνη κατά χώρα προεδρία της ΕΟΚ. Μόνο που η ΕΟΚ απαρτιζόταν από ανεξάρτητα κράτη, ενώ η Γιουγκοσλαβία υποτίθεται από ομόσπονδα. Οι εθνικές αντιθέσεις αναζωπυρώθηκαν και βγήκαν ολοζώντανες στο προσκήνιο για μια ακόμη φορά, ενώ η Δυτική Γερμανία ξεκίνησε την κύρια προσπάθεια αποσταθεροποίησης με έντονη κινητικότητα πρακτόρων της στα κομμουνιστικά κόμματα της ομοσπονδίας. Στα 1981, οι πρώτες βίαιες ταραχές των Αλβανοφώνων ξέσπασαν στο Κοσσυφοπέδιο. Στην Βοσνία, ο μουσουλμανικός πληθυσμός έγινε το μήλο της έριδας ανάμεσα στον τουρκικό και στον ιρανικό πανισλαμισμό. Στη Σερβία, είχε έρθει η ώρα της ρεβάνς. Οι Σέρβοι ξαναζητούσαν τη χαμένη ηγεμονία, ενώ οι Κροάτες πρόβαλαν την οικονομική τους ανάπτυξη, που «δεν ήταν δυνατόν να συντηρεί τον καθυστερημένο Νότο». Η αυξανόμενη επιρροή της Σερβίας οδήγησε σε έκτακτη σύσκεψη την Κεντρική Επιτροπή της Ένωσης των Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (19 Οκτώβρη του 1988). Εξελίχθηκε σε άγρια διαμάχη με αντίπαλους τους Σέρβους από τη μια πλευρά και όλους τους άλλους από την άλλη. Ο ηγέτης των Σέρβων κομμουνιστών, Σλόμποταν Μιλόσεβιτς, ζητούσε επίσημα την επανένταξη των αυτόνομων περιοχών Κοσσυφοπεδίου και Βοϊβοντίνα στη Σερβία, ενώ μαχητικές διαδηλώσεις Σέρβων τον συνεπικουρούσαν στο αίτημα.

Στις 11 Γενάρη του 1989, διαδηλώσεις ξέσπασαν στο Τίτογκραντ (Ποντγκόριτσα, σήμερα) του Μαυροβουνίου για να ακολουθήσουν ταραχές στο Κοσσυφοπέδιο (24 Γενάρη του 1989). Κόπασαν στις αρχές του Φλεβάρη αλλά το αίτημα για την ανακήρυξη της Αλβανικής Δημοκρατίας του Κοσσυφοπεδίου είχε ήδη προβληθεί. Η επέμβαση του στρατού απλά έπνιξε τις πρώτες φωνές. Μια απεργία των Αλβανών μεταλλωρύχων της περιοχής κράτησε κάτι παραπάνω από μια βδομάδα (20 του Φλεβάρη - 1 του Μάρτη). Προηγήθηκε (19 Γενάρη του 1989), η άνοδος στην ηγεσία της χώρας της κυβέρνησης του Άντε Μάρκοβιτς. Ήταν η στιγμή που οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακάλυπταν νέο λαμπρό πεδίο ενδιαφερόντων. Τις είχε προλάβει η Γερμανία.

Τον Μάη του 1989, την προεδρία της δημοκρατίας στην ομόσπονδη Σερβία ανελάμβανε ο Σλόμποταν Μιλόσεβιτς.

## Το Κοσσυφοπέδιο

Το Κοσσυφοπέδιο είναι ο ιερός τόπος των Σέρβων. Εκεί, στις 15 Ιουνίου του 1389, ο Σέρβος πατριώτης Μίλος Όμπιλιτς κατάφερε να μπει κρυφά στο στρατόπεδο των Τούρκων εισβολέων και να απαλλάξει την οικουμένη από τον σουλτάνο Μουράτ Α'. Μόνο που ο Βαγιαζήτ, γιος του δολοφονημένου, ανακηρύχτηκε επιτόπου σουλτάνος κι επιτέθηκε στις ενωμένες δυνάμεις του ηγεμόνα της Σερβίας, Λάζαρου, του χωροδεσπότη, Βουκ Μπράνκοβιτς, και του βασιλιά της Βοσνίας, Στέφανου Τβάρδκου. Η ήττα των Σέρβων ήταν ολοκληρωτική κι ο αιχμαλωτισμένος Λάζαρος αποκεφαλίστηκε πλάι στο πτώμα του Μουράτ.

Από τότε, κανένας δε διανοήθηκε να αμφισβητήσει τη σερβική ευαισθησία για την περιοχή. Κανένας ως την εποχή του Κροάτη Τίτο, που ούτε τους Σέρβους είχε μάθει να υπολήπτεται ούτε τις εθνότητες να υπολογίζει. Ο Τίτο ήταν άλλωστε ο πρώτος και κύριος υπαίτιος της αναγνώρισης μουσουλμανικής εθνότητας στη Βοσνία, καταφέρνοντας καίριο πλήγμα στις σερβοκροατικές βλέψεις για την περιοχή. Κι ο ίδιος ήταν που δεν δίστασε να επιβάλει ακόμα και στους Βουλγάρους την αναγνώριση της ύπαρξης μακεδονικής εθνότητας. Και να αφαιρέσει από τη Σερβία ολόκληρο το νότιο τμήμα της, προσφορά στη δημιουργία της ομόσπονδης Δημοκρατίας της Μακεδονίας, με προοπτική να τη χρησιμοποιήσει «εν καιρώ» για έξοδο στο Αιγαίο και επέκταση ανατολικά προς τα εδάφη της Βουλγαρίας. Το Κοσσυφοπέδιο ήταν γι' αυτόν η πύλη προ την έξοδο στην Αδριατική μέσα από την ομοσπονδοποίηση και της Αλβανίας στην απέραντη βαλκανική ομοσπονδία που οραματίστηκε. Στα 1945, άνοιξε τα προς την Αλβανία σύνορα και κάλεσε όσους από τους Αλβανούς ήθελαν να εγκατασταθούν στον ιερό τόπο των Σέρβων. Όταν με τη ρήξη Βελιγραδίου - Μόσχας (1948) τα σύνορα ξανάκλεισαν, ο μισός πληθυσμός του Κοσσυφοπεδίου ήταν Αλβανοί. Είκοσι χρόνια αργότερα (1967), οι Αλβανόφωνοι πλειοψηφούσαν και ως πληθυσμός και ως μέλη του εκεί κομμουνιστικού κόμματος και ως ηγεσία του. Οι Σέρβοι έβρισκαν καλό να μεταναστεύουν στην υπόλοιπη Σερβία. Στα 1974, η συνταγματική αναθεώρηση έδινε στο Κοσσυφοπέδιο την οντότητα της ισότιμης πολιτείας στους κόλπους της ομόσπονδης Σερβίας. Άλλωστε, ο εκεί αλβανόφωνος πληθυσμός ήταν πια το 85% των κατοίκων. Οι ταραχές του 1981, μετά τον θάνατο του Τίτο, στάθηκαν η αφετηρία του δρόμου που οδηγούσε στην ένωση με την Αλβανία, που έσπευσε να ανταποκριθεί. Όμως, το αρχικό φλερτ μεταβλήθηκε σε τακτική αποθάρρυνσης όταν οι Αλβανοί εννόησαν ότι οι αδερφοί του Κοσσυφοπεδίου ήθελαν τη δημιουργία χωριστού κράτους όχι για να ενωθούν με την Αλβανία αλλά για να την απορροφήσουν.

Οι προσπάθειες επαναλήφθηκαν στις αρχές του 1989 αλλά οι Σέρβοι χρησιμοποίησαν τον στρατό για να επιβάλουν την τάξη. Η Σερβία επανεπιβεβαίωσε την ευαισθησία της για την περιοχή με μια λαμπρή εκδήλωση: Συμπτωματικά, το 1989 ήταν η 600ή επέτειος της μεγάλης εκείνης μάχης και, στις 28 του Ιουνίου, ο Σλόμποταν Μιλόσεβιτς τίμησε τη μνήμη των ηρωικών νεκρών με μια μεγαλειώδη συγκέντρωση ενός εκατομμυρίου Σέρβων από κάθε γωνιά της ομοσπονδίας.

## Το κράτος της Μακεδονίας

Η μεγάλη στροφή στην διεκδίκηση των μακεδονικών εδαφών σημειώθηκε στην δεκαετία του 1940. Η χώρα απελευθερώθηκε τον Νοέμβρη του 1944 από Γιουγκοσλάβους παρτιζάνους και μονάδες του βουλγαρικού Πατριωτικού Μετώπου. Τον Απρίλη του 1945, σχηματίστηκε η πρώτη λαϊκή κυβέρνηση. Τον Νοέμβρη του ίδιου χρόνου, ένα μεγάλο κομμάτι του Νότου αποσπάστηκε από την Σερβία και ανακηρύχθηκε Λαϊκή Δημοκρατία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Τον Απρίλη του 1963, αναβαθμίστηκε σε Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Την ίδια χρονιά (27 Ιουλίου), τα Σκόπια ισοπεδώθηκαν από σεισμό

Η πόλη κτίστηκε από την αρχή σε σχέδιο του Ιάπωνα πολεοδόμου Κένζο Τάνγκε που έστησε στην δεξιά όχθη του Αξιού εξαώροφα κτίρια και είκοσι πύργους με 13 ορόφους. Η συνοικία της παλιάς πόλης διασώθηκε.

Η παλιά βουλγαρική εφεύρεση για την ύπαρξη μακεδονικής εθνότητας υιοθετήθηκε από τον Τίτο τροποποιημένη: «Υπάρχει μακεδονική εθνότητα που πρέπει να στεγάζεται σε μια ενιαία δημοκρατία που να περιλαμβάνει τους Μακεδόνες του Βαρδάρη (Σκοπίων), του Πιρίν (Βουλγαρίας) και του Αιγαίου στα πλαίσια της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας». Η αρχή έγινε όταν η Νότια Σερβία μετονομάστηκε σε κράτος της Μακεδονίας στα πλαίσια της Λαϊκής Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας (29 Νοέμβρη του 1945). Τον Αύγουστο του 1946, το κομμουνιστικό κόμμα Βουλγαρίας αποφάσισε να προωθήσει τη μακεδονική εθνική ιδέα στον πληθυσμό του Πιρίν. Και η βουλγαρική στατιστική του 1947 ανακάλυψε Μακεδόνες στην περιοχή. Στα 1947, Τίτο και Δημητρώφ συμφώνησαν να προωθήσουν την ιδέα της ομοσπονδίας. Συμφώνησαν ακόμη πως οι κάτοικοι της Νότιας Γιουγκοσλαβίας και της

περιοχής του Πιρίν είναι Μακεδόνες. Η ομοσπονδία σκάλωσε στην αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης. Έμεινε η Μακεδονία. Στα πλαίσια της συμφωνίας, δάσκαλοι από τα Σκόπια πήγαν στο Πιρίν να διδάξουν σλαβομακεδονικά, εφημερίδες εκδόθηκαν στην ίδια γλώσσα κι άνοιξαν θέατρα. Από εκεί κι έπειτα, τα πράγματα πήραν μια παράξενη μορφή: Όποτε οι σχέσεις Σοβιετικής Ένωσης - Γιουγκοσλαβίας πήγαιναν καλά, έβγαινε στο φως η γιουγκοσλαβική πια πρόταση για μακεδονικό κράτος που θα συμπεριελάμβανε τους Μακεδόνες της Ελλάδας μαζί με τους Μακεδόνες της Γιουγκοσλαβίας και τους Μακεδόνες της βουλγαρικής περιοχής του Πιρίν. Όποτε οι σχέσεις Σοβιετικής Ένωσης - Γιουγκοσλαβίας ψυχραίνονταν, το θέμα πάγωνε.

Η ρήξη του 1948 έκανε την Βουλγαρία να αλλάξει στάση. Οι Σκοπιανοί εκδιώχτηκαν από το Πιρίν, ενώ το νέο σύνθημα ήταν «Ενιαία Μακεδονία στα πλαίσια μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας», κομμουνιστικής και ελεγχόμενης από τη Σόφια. Τον ίδιο καιρό, ο εμφύλιος συνεχιζόταν στην Ελλάδα. Στις 30 με 31 Γενάρη του 1949, η ολομέλεια του ΚΚΕ αποφάσιζε ανάμεσα στα άλλα (καθαίρεση Βαφειάδη κ.λπ.) ότι «σαν αποτέλεσμα της νίκης του Δημοκρατικού Στρατού και της λαϊκής επανάστασης, ο μακεδονικός λαός θα βρει την πλήρη εθνική αποκατάστασή του έτσι όπως την θέλει ο ίδιος». Η απόφαση εναρμονιζόταν με τη βαλκανική ομοσπονδία αλλά στην Ελλάδα φάνηκε ότι αποσκοπούσε στην απόσπαση εδαφών από της Δυτική Μακεδονία.

Η αποκατάσταση των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων (1951) ανάγκασε τον Τίτο σε προσωρινή αναδίπλωση: Κάθε δραστηριότητα με στόχο την ενσωμάτωση της ελληνικής Μακεδονίας στο κράτος των Σκοπίων καταργήθηκε. Το θέμα περιορίστηκε στο αίτημα για την παροχή δικαιωμάτων στη «μακεδονική μειονότητα» που ζούσε στην Ελλάδα. Η επαναπροσέγγιση Βελιγραδίου – Μόσχας, το 1955, ξανάφερε στην επιφάνεια τα σχέδια του Τίτο για μια ενταγμένη στη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία ενιαία δημοκρατία της Μακεδονίας. Δεν πρόλαβε να προωθηθεί, καθώς η σοβιετική επέμβαση στην Ουγγαρία οδήγησε για μια ακόμα φορά τις σοβιετογιουγκοσλαβικές σχέσεις σε ψυχρότητα (1956). Η Βουλγαρία πέρασε στην αντεπίθεση. Οι κάτοικοι του Πιρίν ξανάγιναν Βούλγαροι και η Γιουγκοσλαβία κατηγορήθηκε ότι προσπαθούσε να εκσερβίσει τον μακεδονικό λαό του Βαρδάρη (των Σκοπίων) που «ουσιαστικά είναι βουλγαρικός». Κατηγορήθηκε και η Ελλάδα ότι καταπίεζε τους Μακεδόνες. Η Γιουγκοσλαβία στράφηκε στην Ελλάδα.

Το 1959, υπογράφτηκε συμφωνία για ανταλλαγή κτημάτων και μεθοριακές επικοινωνίες ανάμεσα στις δύο χώρες. Η νέα προσέγγιση της Γιουγκοσλαβίας με τη Σοβιετική Ένωση (1961) αναζωπύρωσε την προπαγάνδα για τους Μακεδόνες της Ελλάδας κι επανέφερε στο προσκήνιο την πρόταση Τίτο για το μακεδονικό κράτος. Η ελληνική κυβέρνηση απαγόρευσε στους Έλληνες να περνούν τα γιουγκοσλαβικά σύνορα, ενώ η Βουλγαρία σταμάτησε την αντιγιουγκοσλαβική προπαγάνδα αλλά διαπίστωσε πως στην περιοχή του Πιρίν δεν υπήρχαν πια Μακεδόνες. Όλοι ήταν Βούλγαροι. Όσο για τους δασκάλους από τα Σκόπια,

είχαν σταλεί πίσω προ πολλού και οι εφημερίδες είχαν κλείσει. Από το 1963, η Βουλγαρία έπαυσε ακόμα και να αναφέρεται στην ελληνική Μακεδονία. Στα 1964, δήλωνε πως δεν υπάρχουν βουλγαρικές διεκδικήσεις ελληνικών εδαφών. Το παιχνίδι είχε μετατραπεί σε άγρια βουλγαρογιουγκοσλαβική διένεξη. Σκόπια και Βελιγράδι πίεζαν τη Σόφια να αναγνωρίσει την ύπαρξη μακεδονικής εθνότητας στο Πιρίν και την κατηγορούσαν ότι πρόδωσε τους Μακεδόνες. Η Βουλγαρία αρνιόταν κάθε συζήτηση. Ταυτόχρονα, το Βελιγράδι κατηγορούσε και την Αλβανία ότι κι αυτή καταπίεζε τον εκεί μακεδονικό λαό. Τον Φλεβάρη του 1965, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Γ. Παπανδρέου, βρέθηκε για επίσημη επίσκεψη στο Βελιγράδι. Οι Γιουγκοσλάβοι υπέβαλαν το αίτημα να διευρυνθεί η συνοριακή ζώνη επικοινωνίας και, από την ελληνική πλευρά, να φτάσει ως τη Θεσσαλονίκη. Το αίτημα απορρίφθηκε, όπως εκείνο που ζητούσε ανανέωση των Γιουγκοσλάβων μοναχών στο Άγιο Όρος.

Η συμφωνία του 1959 άφηνε την Ελλάδα έξω από τις εκτοξευόμενες κατηγορίες. Όμως, τον Μάη του 1967, η χούντα ειδοποίησε το Βελιγράδι ότι η συμφωνία δε θα ανανεωνόταν. Οι Σκοπιανοί ήταν πια ελεύθεροι να κατηγορούν και την Ελλάδα ότι καταπιέζει τη μακεδονική μειονότητα. Οι επιθέσεις σταμάτησαν με τη μεταπολίτευση. Για δύο χρόνια, η προπαγάνδα ανακόπηκε καθώς τα Σκόπια ζητούσαν να αναγνωριστεί μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα. Όταν διαπίστωσαν πως δεν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο, ξαναθυμήθηκαν ότι οι Μακεδόνες καταπιέζονται.

Η Βουλγαρία συνέχισε σταθερά την εγκαινιασμένη από το 1964 πολιτική της. Στα 1974, ο πρόεδρος Ζίφκοβ επαναβεβαίωσε πως δεν υπάρχουν από τη μεριά της χώρας του εδαφικές διεκδικήσεις κατά της Ελλάδας. Στο ίδιο διάστημα, το Βελιγράδι πίεζε για την αναγνώριση μακεδονικής μειονότητας στη Βουλγαρία και στην Αλβανία. Μια απόφαση του σκοπιανού κομμουνιστικού κόμματος (1978) προέβλεπε ότι θα έπρεπε να παρθούν μέτρα για την διασφάλιση της μακεδονικής μειονότητας στην Αλβανία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα. Ο Ζίφκοβ πρότεινε στον Τίτο την υπογραφή ενός συμφώνου που να αναγνωρίζει πως δεν υπάρχουν εδαφικές διεκδικήσεις ανάμεσα στην Βουλγαρία και την Γιουγκοσλαβία. Η πρόταση απορρίφθηκε (1978). Με τη σειρά της, η Ελλάδα προχώρησε σε έντονα διαβήματα και οι κατηγορίες ενάντια στην χώρα σταμάτησαν. Οι Γιουγκοσλάβοι επανήλθαν το 1982 στο ίδιο μοτίβο. Από το 1989, τα Σκόπια πίεζαν το Βελιγράδι κι αυτό επέμενε ότι στην Ελλάδα υπάρχει μακεδονική μειονότητα. Όμως, στην Ελλάδα, το 1989, είχαν άλλα να τους απασχολούν.

## Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ

Ο Γιούρι Αντρόποφ, που διαδέχτηκε (17 Νοέμβρη του 1982) τον Μπρέζνιεφ, πέθανε στις 2 Φλεβάρη του 1984, ενώ οξύνονταν τα προβλήματα στη Σοβιετική Ένωση και στις χώρες της επιρροής της με αιχμή του δόρατος την Πολωνία. Ο 72χρονος Κονσταντίν Τσερνιένκο που ανέλαβε τα ηνία της ΕΣΣΔ (13 του Φλεβάρη), απλά καθυστέρησε την άνοδο του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ κατά ένα χρόνο. Ο δημοφιλής στην Δύση Σοβιετικός εκλέχτηκε γενικός γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης στις 11 Μάρτη του 1985. Η Δύση είχε κάθε λόγο να πανηγυρίζει. Μόλις έξι μήνες αργότερα, ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ συναντιόταν με τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών, Ρόναλντ Ρέιγκαν, στη Γενεύη (19 του Νοέμβρη). Δυο χρόνια αργότερα (8 Δεκέμβρη του 1987), Σοβιετική Ένωση και ΗΠΑ υπέγραφαν συμφωνία για τα πυρηνικά όπλα, ενώ στις 4 Απρίλη του 1988 ξεκινούσε η διαδικασία για την αποχώρηση των Σοβιετικών από το Αφγανιστάν. Ο «ψυχρός πόλεμος» είχε οριστικά τελειώσει. Κι ο ρόλος του μπλοκ των αδεσμεύτων είχε λήξει, μαζί με την εκεί πρωτοκαθεδρία της Γιουγκοσλαβίας. Ο μήνας του μέλιτος ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση συνεχίστηκε, καθώς η 19η διάσκεψη του ΚΚ της Σοβιετικής Ένωσης (Ιούλιος του 1988) διακήρυξε την εποχή της γκλάσνοστ (διαφάνειας) και την προκήρυξη εκλογών με πολλούς υποψήφιους. Ο Μπόρις Γέλτσιν, που είχε παραιτηθεί από την πρωτοκαθεδρία του κόμματος στη Μόσχα (12 Νοέμβρη του 1987), επειδή «καθυστερούσε η αλλαγή», εκλέχτηκε θριαμβευτικά (26 Μάρτη του 1989), ενώ στη Δύση χτιζόταν το πολιτικό του προφίλ ως η ενσάρκωση του δυναμισμού και της δημοκρατικής ιδέας.

Ο σαρωτικός άνεμος της αλλαγής φυσούσε δυνατός στην Ευρώπη του υπαρκτού σοσιαλισμού, που παράπαιε. Η διαδικασία αποκαθήλωσης είχε ξεκινήσει: Στις 9 Νοέμβρη του 1989, ακριβώς 72 χρόνια και δύο μέρες μετά την επανάσταση των μπολσεβίκων, το γκρέμισμα του τείχους του Βερολίνου συμβόλιζε την ουσιαστική και τυπική κατάρρευση του κομμουνισμού στην Ευρώπη. Έμενε η ρύθμιση των λεπτομερειών.

(τελευταία επεξεργασία, 13 Αυγούστου 2021)